

Suudi Arabistan-İran Bölgesel Rekabetinde Suudi Dış Yardımlarının Siyasi Etkinliği (2010-2020)

*Political Effectiveness of Saudi Foreign Aid in the Saudi Arabia-Iran
Regional Competition (2010-2020)*

Abdüssamet PULAT

Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi, Ortadoğu Enstitüsü

İsmail AKDOĞAN

Dr., Sakarya Üniversitesi, İletişim Fakültesi

Mustafa Şeyhmus KÜPELİ

Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi, Ortadoğu Enstitüsü

Bu makaleye atıf için

Abdüssamet Pulat, İsmail Akdoğan ve Mustafa Şeyhmus Küpeli, "Suudi Arabistan-İran Bölgesel Rekabetinde Suudi Dış Yardımlarının Siyasi Etkinliği (2010-2020)", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 18, Sayı 69, 2021, s. 103-119, DOI: [10.33458/uidergisi.912054](https://doi.org/10.33458/uidergisi.912054)

Makaleye Erişim İçin: <https://dx.doi.org/10.33458/uidergisi.912054>

Makale Gönderim: 30 Mayıs 2020

Son Düzeltme: 24 Ocak 2021

İnternet Yayım: 5 Nisan 2021

Basım Tarihi: 17 Nisan 2021

Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği | Uluslararası İlişkiler

E-Posta: bilgi@uidergisi.com.tr

Bu makalenin tüm hakları *Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği*'ne aittir. Önceden yazılı izin almadan hiçbir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik amaçlı alıntılar bu kuralın dışındadır. Yazıda belirtilen fikirler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

Suudi Arabistan-İran Bölgesel Rekabetinde Suudi Dış Yardımlarının Siyasi Etkinliği (2010-2020)

Abdüsamet PULAT

*Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi, Ortadoğu Enstitüsü, Sakarya
E-posta: apulat@sakarya.edu.tr*

İsmail AKDOĞAN

*Dr., Sakarya Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Sakarya
E-posta: ismailakdogan@sakarya.edu.tr*

Mustafa Şeyhmus KÜPELİ

*Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi, Ortadoğu Enstitüsü, Sakarya
E-posta: mkupeli@sakarya.edu.tr*

ÖZET

Bu çalışma, 2010-2020 yılları arasında Suudi Arabistan'ın Arap ülkelerine sağladığı dış yardımları İran ile bölgesel rekabetinde etkili bir araç olarak kullanıp kullanmadığı sorusuna yanıt aramaktadır. Suudi dış yardımlarının etkinliği; bu dönemde Riyad yönetiminin İran'a karşı oluşturmaya çalıştığı bölgesel güvenlik mekanizmaları, bu ülke ile yaşadığı bölgesel krizler ve etkili olduğu bölgesel örgütler olmak üzere üç düzlemde incelendi. Söz konusu üç düzlemde Suudi yardımlarının alıcısı olan Arap ülkelerinin Suudi Arabistan-İran rekabetinde hangi tarafın yanında yer aldığı ve bu politikalarında bir tutarlılık olup olmadığı analiz edildi. Analiz sürecinde esnek araştırma tasarımı ve çözümleme olanağı sunan "gömülü kuram" yöntemi kullanıldı. Çalışmada, Suudi dış yardımının alıcısı olan Arap ülkelerinin çoğunun -İran'dan herhangi bir tehdit algılamamalarına rağmen- Suudi Arabistan'ın yanında yer aldığı, İran'ın etki alanında olan Arap ülkelerinin ise iki ülke arasında dengeli davrandıkları gözlemlendi.

Anahtar Kelimeler: Dış Yardım, Suudi Arabistan, İran, Arap Ülkeleri, Bölgesel Rekabet

Political Effectiveness of Saudi Foreign Aid in the Saudi Arabia-Iran Regional Competition (2010-2020)

ABSTRACT

This study aims to answer the question of whether Saudi Arabia used its foreign aid to Arab countries as an effective tool in its regional competition with Iran between 2010-2020. We examined the effectiveness of Saudi foreign aid in three levels: the establishment of the regional security mechanism which was led by the Riyadh administration against Tehran, the regional crises that Saudi Arabia had with Iran in the region, and the regional organizations in which Saudi Arabia has been influential. At these three levels, this paper tries to uncover whether aid recipient Arab countries sided with Saudi Arabia against Iran in regional competitions and if there was a consistency in their attitudes. In the analysis process, "grounded theory" method, which offers flexible research design and possibility for testing, was used. We find that most of the aid-receiving Arab countries took side with Saudi Arabia against Iran even if even they did not perceive any threat from Iran. We also find that Arab countries under Iran's influence pursued a balanced policy between Saudi Arabia and Iran although they received aid from Saudi Arabia.

Keywords: Foreign Aid, Saudi Arabia, Iran, Arab Countries, Regional Rivalry

Giriş

1979 İran Devrimi ile 2010 Arap Ayaklanmaları arasındaki yaklaşık 30 yıllık zaman diliminde, Suudi Arabistan-İran ilişkileri kontrollü gerilim ile ihtiyatlı iyimserlik arasında gidip gelen bir karaktere sahipti. Ancak geçen on yılda (2010-2020), bu iki ülke arasında süregelen bölgesel rekabetin kapsamının ve şiddetinin giderek arttığına tanık olundu. Geline nokta, yaşanan rekabet ve çatışma öyle bir aşamaya ulaştı ki, diplomatik ilişkilerin koptuğu ve iki ülkenin karşılıklı olarak birbirlerinin davranışlarını “savaş nedeni” saydıkları bir ilişki durumu ortaya çıktı. Yeniden şekillenen bölgesel denklemde bir taraftan fırsatları kazanıma çevirmeye, diğer taraftan tehditleri bertaraf etmeye çalışan Suudi Arabistan ve İran, birçok cephede karşı karşıya geldi. Irak, Suriye, Lübnan, Bahreyn ve Yemen gibi Arap ülkeleri, Riyad ile Tahran arasında yaşanan bölgesel güç mücadelesinin doğrudan hissedildiği sahalara dönüştü. İki ülke arasında yaşanan bu bölgesel rekabet sürecinde iki olgu dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki, Riyad yönetiminin İran’a karşı çoğu Arap ülkesinin desteğini arkasına almayı başarması iken, diğeri ise Suudi Arabistan’ın Arap ülkelerine yaptığı dış yardımların artmasıdır.¹ Aynı zaman diliminde gözlemlenen bu iki gerçeklik nedeniyle, Suudi Arabistan’ın İran’la yürüttüğü bölgesel rekabette söz konusu dış yardımları etkili bir araç olarak kullanıp kullanmadığı merak uyandırmaya başladı.

Benzer bir merakla yola çıkan bu çalışma, son 10 yılda Suudi Arabistan’ın İran’la yürüttüğü bölgesel güç mücadelesinde Arap ülkelerine² sağladığı dış yardımların siyasi etkinliğini incelemektedir. Bu doğrultuda araştırma sorusu şu şekildedir: Suudi Arabistan’ın İran ile mücadelesinde Arap ülkelere yapmış olduğu dış yardımlar etkili bir dış politika aracı olmuş mudur? Çalışma iki sınırlandırıcı unsur üzerine kuruludur. Birinci olarak, Suudi yönetiminin gerçekleştirdiği dış yardımların politik bir çıktı üretip üretmediği İran’la yürütülen bölgesel rekabet üzerinden incelenmektedir. İkinci olarak, Suudi yardımlarını alan Arap ülkelerinin dış politika davranışları üzerindeki politik etkinliği ele alınmaktadır. Ayrıca makale iki hususu da verili almaktadır. İlk olarak, Suudi Arabistan ile İran arasında neden bir rekabetin olduğu sorusu bu çalışmanın kapsamı dışında kalmaktadır. İkinci olarak, Suudi yardımlarının hangi motivasyonla yapıldığı tartışılmamakta ve bu yardımların tümünün siyasi çıkar amacı güttüğü baştan kabul edilmektedir.

Bu çalışmada yöntem olarak esnek bir veri toplama ve çözümleme imkânı sunan ‘gömülü kuram’ (*grounded theory*)³ benimsendi. Dış yardım ve dış politika benzeşmesi arasındaki ilişkiye bakan çalışmalar ağırlıklı olarak nicel yöntemler kullansa da, tek başına bu yöntemler ittifak ilişkilerinin motivasyonlarına ilişkin doğrudan kanıt sağlama noktasında yetersiz kalmaktadır.⁴ Bu nedenle gerek nitel gerekse nicel yöntemlerin bir arada kullanılmasına imkan sağlayan gömülü kuram yöntemi tercih edildi. Nitel ve nicel veri toplama tekniği doğrultusunda oluşturulan kategorilere uygun bir şekilde toplanan veriler, eş zamanlı bir şekilde çözümlemeye tabi kılındı. Verilerin çözümlenmesi ve bulguların

1 Suudi yardımları için bkz. King Salman Humanitarian Aid & Relief Center, <https://ksrelief.org/Statistics/ProjectStatistics> (Erişim Tarihi 29 Ekim 2020); OECD Dış Yardım İstatistikleri: <https://data.oecd.org/oda/net-oda.htm> (Erişim Tarihi 24 Ekim 2020).

2 Suudi yardımı alan Arap Ülkeleri: Irak, Suriye, Ürdün, Filistin, Bahreyn, Yemen, Umman, Mısır, Fas, Tunus, Somali, Cibuti, Moritanya ve Sudan.

3 Barney Glaser ve Anselm Strauss, *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*, Chicago, Adline, 1967; Anselm Strauss ve Juliet M. Corbin, *Grounded Theory in Practice*, Londra, Sage, 1997; Uluslararası İlişkilerdeki kullanımı için de ayrıca bkz. Todd N. Tucker, “Grounded Theory Generation: A Tool for Transparent Concept Development”, *International Studies Perspectives*, Cilt 17, No 4, 2016, s. 426-438.

4 Walt, dış yardımlar ile dış politika nüfuzu arasındaki ilişkiyi benzer bir yöntemle inceler. Bkz. Stephen M. Walt, *The Origins of Alliance*, New York, Cornell University Press, 1990, s. 218-262.

tespiti sürecinde ise betimsel analiz tekniği takip edildi. Böylece, araştırmanın bağımsız değişkeni olan Suudi dış yardımları ile bağımlı değişkeni olan Arap ülkelerinin İran'a yönelik dış politika davranışları arasında nedensel ilişkinin bulunup bulunmadığı gözlemlenmeye çalışıldı.

Çalışma Suudi yönetiminin dış yardım politikasının Arap ülkeleri üzerindeki siyasi etkisinin, Suudi Arabistan'ın İran'a karşı sergilediği tavrın bu ülkeler tarafından benimsenip benimsenmediğine bakılarak anlaşılabilceği düşüncesindedir. Bu doğrultuda makale üç düzlemi esas alarak incelemede bulunmaktadır. İlk olarak, Suudi Arabistan'ın İran'ı çevrelemek amacıyla öncülük ettiği bölgesel ittifaklarda Arap ülkelerinin aldıkları pozisyona bakılmaktadır. İkinci olarak, Suudi Arabistan'ın İran'la yaşadığı bölgesel krizlere yönelik Arap ülkelerinin tavrı ele alınmaktadır. Son olarak, bölgesel örgütlerde Suudi Arabistan'ın yönlendirmesiyle İran'a karşı alınan kararlarda Arap ülkelerinin davranışları incelenmektedir. Bu çerçevede yürütülen araştırma, Suudi Arabistan'ın İran'la yürüttüğü bölgesel rekabette Arap ülkelerine tahsis ettiği dış yardımları etkili bir dış politika aracı olarak kullandığı argümanını ileri sürmektedir.

Literatür Taraması

Dış yardımlar alıcı ülkelerin kalkınmasından insani kaygılara, ticari ilişkilerin geliştirilmesinden bağışçı ülkelerin çeşitli ekonomik ve politik çıkarlarına kadar birçok gerekçe ile yapılmaktadır.⁵ Bunlar arasında bağışçı ülkenin ulusal çıkarlarını merkeze alan uygulamalar modern anlamda dış yardımların günümüze kadar belki de değişmeyen tek unsuru olagelmıştır. Zira son tahlilde dış yardım, devletler için dış politika araçlarından birisidir ve en temelde bağışçı devletlerin ulusal çıkarlarını hayata geçirmek için kullanılmaktadır.⁶ Devletler diğer dış politika araçlarında olduğu gibi dış yardımlar aracılığıyla güvenlik endişelerini gidermeyi ve ulusal çıkarlarını korumayı hedeflemektedirler.

Dış yardımların etkinliği ise hem alıcı hem de bağışçı ülkelerin hedef ve motivasyonları açısından çeşitli seviyelerde incelenmektedir. Bu sebeple, bir dış yardımın etkinliğinin belirlenmesi, hangi motivasyonla uygulandığının tespiti ve alıcı ülkenin bu motivasyona uygun şekilde hareket edip etmediğinin gözlemlenmesiyle mümkündür. Bağışçı ülkeler için bu hedefler bazen belirli ve net iken bazen de muğlak, birden fazla amaca yönelik olabilmektedir. Dış yardımların etkinliğinin incelendiği mevcut literatürün ekseriyeti ekonomik kalkınma ve dış yardım ilişkisi üzerine odaklanmaktadır.⁷ Bunun yanında, dış yardım ve ulusal çıkar ilişkisine dair çalışmalar ise literatürde tartışılmaya devam etmektedir. Bu tartışmalarda dış yardımların kalkınma dışında, alıcı ülkeler üzerinde bağışçı ülke lehine siyasi, ekonomik ve stratejik bir etki doğurup doğurmadığına bakılmaktadır. Örneğin uluslararası kuruluşlardaki oy tercilerine, kurdukları ittifaklara veya yardım sonrası bağışçı ülke lehine gelişen ekonomik durumlara odaklanarak dış yardımların etkinliği bu ülkelerin kazançları açısından tespit edilmektedir.⁸

5 Roger C. Riddell, *Does Foreign Aid Really Work?*, New York, Oxford University Press, 2007, s. 91-92.

6 James, H. Lebovic, "National Interests and US Foreign Aid: The Carter and Reagan Years", *Journal of Peace Research*, Cilt 25, No 2, 1988, s. 115-135; Hans Morgenthau, "A Political Theory of Foreign Aid", *The American Political Science Review*, Cilt 56, No 2, 1962, s. 301; David H. Bearce ve Daniel C. Tirone, "Foreign Aid Effectiveness and the Strategic Goals of Donor Governments", *The Journal of Politics*, Cilt 72, No 3, 2010, s. 837-851; Alberto Alesina ve David Dollar, "Who Gives Foreign Aid to Whom and Why?" *Journal of Economic Growth*, Cilt 5, No 1, 2000, s. 33-63.

7 Henrik Hansen ve Finn Tarp, "Aid Effectiveness Disputed", Finn Tarp (der.) *Foreign Aid and Development: Lessons Learnt and Directions for the Future*, London and New York, Routledge, 2000, s. 78-98; Thian-Hee Yiew ve Evan Lau, "Does Foreign Aid Contribute to or Impeded Economic Growth?" *Journal of International Studies*, Cilt 11, No 3, 2018, s. 21-30.

8 Walt, *The Origins of Alliance...*, s. 218-262; Steven W. Hook, *National Interest and Foreign Aid*, Boulder, Lynne Rienner, 1995; Lebovic, "National Interests and US Foreign..."; Kuziemko Ilyana ve Eric Werker, "How Much Is a Seat on the

Orta Doğu ülkeleri ile alakalı dış yardım literatürünün çoğunluğu ise uluslararası kuruluşlar ve büyük güçlerin bölgeye yönelik yapmış oldukları ekonomik, politik ve insani amaçlı dış yardımların etkinliğinin incelendiği çalışmalardan oluşmaktadır. Bu yönüyle bölge, daha çok dış yardımların alıcısı olarak ele alınmaktadır.⁹ Halbuki Orta Doğu’da Suudi Arabistan, dış yardım yapan ülke konumundadır. Suudi Arabistan ve bölgedeki diğer birkaç ülkeyi bağışçı olarak alan aşağıdaki çalışmalarda ise daha çok dış yardımın hangi motivasyonlarla yapıldığına odaklanmakta, yardımların etkinliği ise dar kapsamda incelenmektedir. Bunların dışında bir kısım çalışmalar ise Suudi Arabistan’la birlikte Körfez ülkelerinin dış yardımlarını beraber incelemektedir.

2007 yılında Khalid Al-Yahya ve Bathalie Fustier tarafından kaleme alınan çalışma Suudi Arabistan’ın insani yardımlarına odaklanarak Riyad yönetiminin dış yardım motivasyonuna, karar verme sürecine, kurumsal yapısındaki engellere ve zorluklara dikkat çekmektedir. Özellikle hangi normların, fikirlerin ve dış politika çıkarlarının Suudi Arabistan’ın insani yardımlarının temelini oluşturduğunu tartışmaktadır. Yazarlar bu yönüyle Riyad yönetiminin insani yardımlarına birçok açıdan açıklık getirmektedir.¹⁰ Suudi dış yardımlarını yakın dönemde inceleyen başka bir çalışmada ise Yi Li, Suudi Arabistan’ın petrol ihracatı sayesinde elde ettiği gelirlerle dış yardımları ekonomik diplomasisinin kaçınılmaz bir aracı haline getirdiğini belirtilmektedir. Makale, Suudi Arabistan’ın dış yardımlarının hedeflerini siyasi, ekonomik ve dini dinamikler perspektifinden analiz ederek stratejik dış yardım, kalkınma odaklı dış yardım ve insani dış yardım ayrımına gitmektedir. Yazara göre Suudi dış yardımları çift taraflı bir görev ifa etmektedir; bir tarafta kalkınma ve insani boyut varken, diğer tarafta güvenlik merkezli dinamikler vardır.¹¹

Suudi Arabistan’ın müstakil olarak yer almadığı ama bölgenin diğer ülkeleri olan Kuveyt ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ile birlikte ele alındığı başka bir çalışmada Esper Villanger, dış yardım yapma modellerine ve motivasyonlarına odaklanmaktadır. Yazar, yardımların etkinliği veya alıcı ülke açısından nasıl algılandığını kapsam dışında tuttuğunu özellikle belirtmektedir. İlâveten Batı’nın yapmış olduğu yardımlar ile Arap ülkelerinin yaptıkları yardımların kıyaslamasını yapmaktadır.¹² Yine Suudi Arabistan’a Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) içerisinde toplu olarak bakan bir diğer çalışmada Salisbury, dış yardımları tarihsel bir bağlam içerisinde ele alarak günümüze kadar getirmektedir. Bu yardımları Yemen örneği üzerinden inceleyerek Körfez ülkeleri içerisinde başta Suudi Arabistan ve BAE rekabetinde dış yardımların rolünü ortaya koymaya çalışmaktadır.¹³

Sonuç olarak, Suudi dış yardımları ekseninde mevcut literatür incelendiğinde üç konuda eksiklik tespit edildi. Bunlardan birincisi ve en önemlisi, Suudi Arabistan’ın İran’la yürüttüğü bölgesel

Security Council Worth? Foreign Aid and Bribery at the United Nations”, *Journal of Political Economy*, Cilt 114, No 5, 2006, s. 905-930.

9 Bessma Momani, “Promoting Economic Liberalization in Egypt: From U.S. Foreign Aid to Trade and Investment”, *Middle East Review of International Affairs*, Cilt 7, No 3, 2003, s. 88-10; Zhen Yu, “China’s Foreign Aid to the Middle East: History and Development”, *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, 2020, s. 1-21.

10 Khalid Al-Yahya ve Bathalie Fustier, “Saudi Arabia as a Global Humanitarian Donor: High Potential, Little Institutionalization”, *GPPi Research Paper*, No 14, 2011, s.1-35.

11 Yi Li, “Saudi Arabia’s Economic Diplomacy through Foreign Aid: Dynamics, Objectives and Mode” *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, Cilt 13, No 1, 2019, s. 110-122.

12 Espen Villanger, “Arab Foreign Aid: Disbursement Patterns, Aid Policies and Motives” *Forum for Development Studies*, Cilt 34, No 2, 2007, s. 223-256.

13 Peter Salisbury, “Aiding and Abetting? The GCC States, Foreign Assistance, and Shifting Approaches to Stability” *James A. Baker Institute for Public Policy*, 2018, s. 1-27. <https://www.bakerinstitute.org/media/files/files/8cb451f5/cme-public-carnegie-salisbury-091718.pdf> (Erişim Tarihi: 20 Ekim 2020).

rekabette dış yardımları etkili bir dış politika aracı olarak kullanıp kullanamadığı hususudur. İkincisi, söz konusu dış yardımların yalnızca Arap ülkeleri üzerindeki politik etkisinin ne olduğudur. Üçüncüsü, Suudi dış yardımlarının etkinliğinin bölgesel rekabet ve çatışmanın şiddetini artırdığı 2010-2020 dönemine odaklanılmamasıdır. Mevcut literatürde gözlemlenen eksikliklere odaklanan makale, Suudi Arabistan'ın İran ile bölgesel güç mücadelesinde Suudi dış yardımlarının rolünü incelemekte, Riyad yönetiminin bölgesel etkinliğinin dış yardımlarla ilişkisini ortaya koyarak literatüre özgün bir katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Kavramsal Çerçeve

Dış yardım kavramı en genel ifadeyle, bir devletten başka bir devlete yapılan kaynak transferini ifade etmektedir. Bu kaynaklar finansal kredi ve bağışlar, ekipman desteği, altyapı yatırımları, tarımsal ya da ticari ürün hibeleri, proje destekleri, askeri yardımlar şeklinde verilebilmektedir.¹⁴ Tanımdan da anlaşılacağı üzere dış yardımın en önemli özelliği doğrudan maddi bir karşılığının olmasıdır. Bazı dış yardımlar imtiyazlı krediler (piyasanın çok altında faiz oranı ve/veya daha uzun vadeli) şeklinde verilebilir. Dış yardımın doğrudan devlet veya devlete bağlı yardım kuruluşları tarafından verilmesi tek taraflı, uluslararası kuruluşlar aracılığıyla yapılması ise çok taraflı dış yardım olarak adlandırılmaktadır.¹⁵

Dış yardım olgusu II. Dünya Savaşı'ndan sonra hem savaşın getirdiği yıkımın hem de ABD ile Sovyetler Birliği arasında başlayan rekabetin bir sonucu olarak ortaya çıktı. 1947 yılında ABD'nin Truman Doktrini kapsamında Türkiye ve Yunanistan'a, 1948 yılında ise Marshall Planı kapsamında Avrupa ülkelerine yaptığı yardımlar modern dış yardımların ilk örneklerini oluşturmaktadır.¹⁶ 1960'lı yılların ikinci yarısından itibaren ise orta gelirli ve petrol ihracatçısı ülkeler dış yardım süreçlerine bağlı olarak dahil oldular.¹⁷ Başta Suudi Arabistan olmak üzere petrol zengini Arap ülkeleri de bu dönemden itibaren bağımsız devletler olarak ortaya çıktılar. Soğuk Savaş'ın rekabetçi ortamında başlayan dış yardımlar, günümüzde hemen hemen bütün devletlerin alıcı ya da bağımsız olarak dahil olduğu, dış yardımın kurumsallaştığı ve milyarlarca dolar parasal büyüklüğe¹⁸ ulaştığı bir devlet aygıtına dönüşmüş durumdadır.

Devletleri dış yardım yapmaya iten temel motivasyonlar kalkınma amaçlı olanlar, insani kaygılar, ekonomik kazançlar ve politik çıkarlar olmak üzere dört başlık altında toplanmaktadır. Dış yardımlar, tekil amaç gözetilerek yapılabildiği gibi birden fazla amaç için de yapılabilmektedir.¹⁹ İnsani kaygılarla yapılan yardımlara, örnek olarak doğal afetlerle ya da salgın hastalıklarla mücadele eden bir

14 Morgenthau, "A Political Theory of Foreign Aid", s. 301; Klaus Knorr, *Power and Wealth: The Political Economy of International Power*, New York, Palgrave Macmillan, 1973, s. 165; Roger C. Riddell, *Does Foreign Aid Really Work?*, New York, Oxford University Press, 2007, s. 17.

15 Apodaca Clair, "Foreign Aid as Foreign Policy Tool.", William R. Thompson (der.), *Oxford Research Encyclopedia of Politics*, New York, Oxford University Press, 2017, s. 1, <https://oxfordre.com/politics/view/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-332?print=pdf> (Erişim Tarihi 20 Mayıs 2020).

16 Riddell, *Does Foreign Aid Really Work?*, s. 24; Carol Lanchester, *Foreign Aid: Diplomacy, Development, Domestic Politics*, Chicago and London, The University of Chicago Press, 2007, s. 64.

17 Lanchester, *Foreign Aid: Diplomacy...* s. 29-32.

18 2017 yılı sonu itibarıyla sadece OECD'nin Kalkınma Yardımı Komitesine üye olan 29 devletin yaptığı yardımların miktarı 147 milyar dolardır.

19 Riddell, *Does Foreign Aid Really Work?*, s. 92.

bölgeye yapılan yardımlar gösterilebilir.²⁰ Kalkınma amaçlı yardımlar, az gelişmiş bir ülkeye verilen alt-yapı ya da proje desteklerinden ve uluslararası kurumlar üzerinden yapılan çok taraflı dış yardımlardan meydana gelmektedir.²¹ Ürettiği bir ürünün pazarlanması ya da hammadde sağlanması gibi ekonomik çıkarlar için bir ülkeye yapılan yardımlar ise ekonomik kazançlar gözetilerek yapılan yardımlardır.²² Mesela, ABD'den sonra en çok dış yardım yapan ülkelerden biri olan Japonya'nın dış yardım politikasının temel amacının ekonomik çıkarlar olduğu ileri sürülmektedir.²³

Yukarıda da belirtildiği üzere üç motivasyon göz ardı edilmemekle beraber, devletlerin dış yardım yapmalarının arkasında yatan en önemli sebebin politik çıkarlar olduğu kabul edilmektedir. Devletler bir ülke ya da bölge üzerindeki nüfuzlarını artırmak, rakip güçlerin nüfuz alanını daraltmak, müttefik rejimleri ayakta tutmak ve onların uluslararası kurumlarda kendi istedikleri yönde oy kullanmalarını sağlamak gibi amaçlarla dış yardım yapabilmektedir.²⁴ ABD'nin II. Dünya Savaşı'ndan sonra Sovyetler Birliği'nin çevrelenmesi sürecindeki yardımları, siyasi çıkar sağlamak için bir dış politika aracı olarak sıklıkla kullandığı bilinmektedir. ABD'yle girdiği küresel rekabete Sovyetler Birliği, müttefikleri olan ülke ya da rejimlere (Mısır, Kuzey Kore, Yemen gibi) bazen parasal bazen askeri yardımlar yaparak destek sağlamıştır.²⁵ Bunun yanında, bazı çalışmalar dış yardımların uluslararası kuruluşlardaki oylamalarda alıcı ülkelerin oy tercihlerini yönlendirmek için kullanıldığını ortaya koymaktadır. Buna göre bağışçı ülkeler, yardım yaptıkları ülkelerin karar mekanizmalarını etkileyerek uluslararası kuruluşlarda diplomatik üstünlük elde etmeye çalışmaktadırlar.²⁶

Bu araştırma, herhangi bir devlet tarafından yapılan bir dış yardımın hangi amaçla yapıldığına bakılmaksızın, arkasında siyasi bir amacın yattığını kabul etmektedir. İster insani kaygılar ister ekonomik kazançlar adına yapılsın, her bir yardımın politik amaçlarla yapıldığını savunmaktadır. Dolayısıyla, devletlerin yaptığı dış yardımları hangi motivasyonla gerçekleştirdiğinin incelenmesi bu çalışmanın araştırma kapsamı dışındadır. Bu çalışmanın asıl araştırma konusu, söz konusu dış yardımların bağışçı ülke lehine politik bir etki oluşturup oluşturmadığıdır. Herhangi bir dış yardımın siyasi bir etki doğurup doğurmadığının anlaşılması, ancak dış yardımdan yararlanan ülkenin dış politika kararlarında dış yardım tahsis eden ülkenin dış politika tercihlerini gözetip gözetmediğine bakılarak anlaşılabilir. Ancak dış yardımlara ilişkin siyasi etkinliği gözlemlemek, bağış alan ülkenin her bir dış politika davranışıyla, bağış veren ülkenin davranışları arasında bir uyumluluk aramak anlamına gelmemektedir. Burada önemli olan husus, bağışçı ülkenin doğrudan ya da dolaylı olarak taraf olduğu uluslararası gelişmeler karşısında alıcı ülkenin tutum ve davranışlarını gözlemlemektir.

20 Oscar Becarra et al., "Foreign Aid in the Aftermath of Large Natural Disasters", *Review of Development Economics*, Cilt 18, No 3, 2014, s. 445-460; Dış yardımların ahlaki boyutları hakkında örnek çalışma için ayrıca bkz. Davir Halloran Lumsdaine, *Moral Vision in International Politics: The Foreign Aid Regime, 1949-1989*, New Jersey, Princeton University Press, 1993.

21 Gustav F. Papanek, "Aid, Foreign Private Investment, Savings, and Growth in Less Developed Countries", *Journal of Political Economy*, Cilt 81, No 1, 1973, s. 120-130; Craig Burnside ve David Dollar, "Aid, Policies, and Growth", *The American Economic Review*, Cilt 90, No 4, 2000, s. 847-868.

22 Tim Lloyd et al., "Does Aid Create Trade? An Investigation for European Donors and African Recipients", *European Journal of Development Research*, Cilt 12, No 1, 2000, s. 107-123.

23 Ali Balcı ve Murat Yeşiltaş, "Bir Dış Politika Aracı Olarak Dış Yardımların Kullanılması: Japonya Örneği", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 2, Sayı 8, 2005-2006, s. 169-170.

24 Apodaca, "Foreign Aid as Foreign Policy Tool" s. 12.

25 Knorr, *Power and Wealth: The Political Economy ...*, s. 175.

26 Byungwon Woo ve Eunbin Chung, "Aid for Vote? United Nations General Assembly Voting and American Aid Allocation", *Political Studies*, Cilt 66, No 4, 2017, s. 1002-1026; Axel Dreher et al., "Does US Aid Buy UN General Assembly Votes? A Disaggregated Analysis", *Public Choice*, Cilt 136, No 1/2, 2008, s. 139-164.

Buradan hareketle bu çalışma, Orta Doğu'da İran'a karşı Suudi Arabistan'ın dış yardım politikasının etkinliğinin değerlendirilmesini şu üç düzlemde incelemektedir. İlk olarak, bağış alan ülkelerin, bağış veren ülkenin öncülük ettiği siyasi ya da askeri ittifaklar içerisinde yer alıp almadığına bakılacaktır. Bu kapsamda, 2015 Arap Koalisyonu, 2015 İslam İttifakı ve 2020 Kızıldeniz Konseyi olmak üzere Suudi Arabistan'ın öncülüğünü yaptığı üç bölgesel güvenlik mekanizması ele alınacaktır. İkinci olarak, bağış alan ülkelerin, bölgesel krizlerde bağışçı ülkeyle benzer veya yakın bir tutum sergileyip sergilemediğine bakılacaktır. Bu doğrultuda, Suudi Arabistan ile İran arasında yaşanan bölgesel krizler incelenecektir. Bunlar; 2016 İdam Krizi ve 2019 Aramco Krizi olmak üzere iki bölgesel krizden oluşmaktadır. Üçüncü olarak, bağış alan ülkelerin uluslararası kuruluşların karar verme süreçlerinde bağışçı ülke lehine tavır sergileyip sergilemediği incelenecektir. Burada Suudi Arabistan'ın üye olduğu İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) ve Arap Birliği olmak üzere iki bölgesel kuruluştaki yapılan oylamalar, alınan kararlar ve yayımlanan kınama ve nihai bildirimler ele alınacaktır. Suudi Arabistan'ın üyesi olduğu diğer bölgesel kuruluş olan Körfez İşbirliği Konseyi (KİK), hem üyelerinin İran'a ilişkin ortak tehdit algılamaları hem de bu ülkelerinin çoğunun bağışçı ülke olması nedeniyle inceleme dışında tutulmuştur. Çalışmada KİK bölgesel örgütler bölümünde ele alınmamakla birlikte bu örgütün üyelerinden dış yardım alan Bahreyn ve Umman'ın davranışları İİT ve Arap Birliği'nde incelemeye tabi tutuldu.

Suudi Arabistan'ın Dış Yardım Görünümü

Resmi olarak 1966'dan itibaren diğer ülkelere dış yardımda bulunmaya başlayan Suudi Arabistan, 1973 petrol kriziyle yabancı para rezervlerinin katlanması sayesinde Orta Doğu'nun en büyük bağışçı ülkesi haline geldi.²⁷ Bu ise Suudi yönetimine mali yardımları dış politikada daha fazla araç olarak kullanma olanağı sağladı. Orta Doğu'daki Arap devletlerinin çoğu Suudi Arabistan'ın bu yardımlarından faydalanırken, Riyad yönetimi de alıcı ülkelerin kendi bölge politikasıyla uyumlu politikalar sergilemesi beklentisi içerisinde bulundu. Suudi Arabistan'ın dış yardım politikasının tarihsel süreci incelendiğinde, bu yardımların hem ödüllendirme hem de cezalandırma aracına dönüştürüldüğü gözlemlenmektedir. Örneğin, 1967'den 1978'e kadar yüklü miktarda Suudi mali yardımı alan Mısır'ın, 1978'de İsrail'le diplomatik müzakerelere başlaması ve ertesi yıl barış antlaşması imzalaması üzerine Suudi Arabistan, bu ülkeye mali yardımları kesme kararı aldı.²⁸

Son 10 yılda Suudi Arabistan'ın dış yardım görünümüne bakıldığında, Suudi yönetiminin yardımları daha yoğun bir şekilde bir dış politika aracı olarak kullandığı gözlemlenmektedir. Petrol fiyatları ile paralel olarak artan devlet gelirleri, Riyad yönetiminin dış yardımları politik nüfuz için daha fazla kullanmasına neden oldu. Tablo 1'de de görüldüğü üzere bu süreçte Suudi Arabistan, Orta Doğu ve Afrika'da Cezayir, Kuveyt, Katar, BAE ve Libya dışındaki bütün Arap devletlerine dış yardımda bulunmaktadır. Suudi Arabistan'ın bölge ülkelerine yaptığı yardımlar insani yardımlar, kalkınma yardımları ve ekonomik-siyasal istikrar yardımları olmak üzere başlıca üç kategoride gerçekleştirilmektedir. Ayrıca Suudi Arabistan, çok taraflı yardımlar (uluslararası kuruluşlar yoluyla) yerine tek taraflı yardımları tercih etmektedir. Açıklanan yardım paketleri ayni ve nakdi yardımlar şeklinde olurken, nakdi yardımlar hibe, kredi ya da borç şeklinde gerçekleşmektedir.²⁹

27 OECD, "Data", <https://data.oecd.org/oda/net-oda.htm> (Erişim Tarihi 20 Mayıs 2020).

28 Victor Lavy, "The Economic Embargo of Egypt by Arab States: Myth and Reality", *Middle East Journal*, Cilt 38, No 3, 1984, s. 420.

29 Saudi Aid Platform, "September 2019 Report", http://www.arabia-saudita.it/files/news/2019/10/data_ksrelief_e_update_september_2019.pdf (Erişim Tarihi 20 Ekim 2020).

Tablo 1: Yıllara Göre Suudi Arabistan'ın Arap Ülkelerine Yaptığı Yardımlar (Milyar Dolar)

	2011	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Toplam
Mısır	4	5		4	21,5		10		44,5
Yemen									14
Bahreyn	2,5						3,4		5,9
Suriye ³⁰									5
Lübnan		3	1						4
Filistin									3
Umman	2,5						0,21		2,7
Sudan				1				1,5	2,5
Ürdün	1,25						0,75		2
Tunus					0,85		0,83		1,68
Irak							1,5		1,5
Fas	1,25								1,25
Cibuti						0,25		0,03	0,28
Moritanya							0,11		0,11
Somali					0,05	0,05			0,10

Kaynak: Saudi Aid Platform, OECD Official Development Assistance (ODA) ve Suudi yetkililerinin resmi açıklamalarından derlenmiştir.

Bu yardımlarla birlikte 2010 sonrası dönemde Suudi Arabistan'ın Arap ülkelerine yaptığı dış yardımların toplam değeri 88,5 milyar dolara ulaşmış bulunmaktadır. Buna göre Suudi Arabistan'ın son on yıllık süreçte yıllık ortalama 8,8 milyar dolar dış yardım gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır.

Bölgesel İttifaklar

Suudi Arabistan'ın İran'la yaşadığı bölgesel rekabette dış yardım politikasının Arap ülkeleri üzerinde etkili olup olmadığı hususunda bakılması gereken ilk düzlem, onun öncülük ettiği bölgesel güvenlik mekanizmalarında başış alan ülkelerin yer alıp almadığıdır. Suudi Arabistan'ın güvenlik kaygılarının giderilmesi amacıyla ortaya çıkan bu güvenlik işbirliklerinde Riyad yönetiminin sağladığı yardımlardan faydalanan ülkelerin sorumluluk paylaşımında bulunması önem arz etmektedir. Bu kapsamda incelenecek ilk mekanizma Arap Koalisyonu'dur. İçerisinde 10 ülkeyi barındıran Arap Koalisyonu, Ocak 2015'te İran'ın yerel müttefiki Ensarullah'ın Yemen'de başkent dahil stratejik bölgeleri ve dev-

30 Şam yönetimine değil, Suriyeli muhaliflere yapılan toplam yardım miktarını ifade etmektedir.

let kurumlarını ele geçirmesi üzerine Mart 2015'te kuruldu. Ensarullah, Suudi Arabistan'ın müttefiki Hadi hükümetini yıkarak, ülke yönetimine hâkim olma istikametinde büyük başarı elde etti. Bu durum, Yemen'in İran'ın eksenine girmesi anlamına gelmekteydi. Dolayısıyla koalisyonun kuruluş amacı, Yemen'in İran'ın bölgesel savunma hattı içerisine sokulmasının önüne geçmektir. Bu amaç doğrultusunda Yemen'de saha kontrolünü giderek genişleten Ensarullah'a karşı Arap Koalisyonu tarafından 26 Mart 2015'te Kararlılık Fırtınası Harekâtı başlatıldı.³¹

Suudi Arabistan'ın yanında Mısır, Sudan, Fas, Ürdün, BAE, Kuveyt, Bahreyn ve Katar harekâta destek verdiler. Bunlardan BAE, Kuveyt ve Katar hariç, diğerleri Suudi Arabistan'ın sağladığı dış yardımlardan faydalanan ülkeler arasında yer almaktadır. Mısır, Sudan, Fas, Ürdün ve Bahreyn'den oluşan bu ülkeler savaş uçakları, savaş gemileri ve kara birlikleriyle askeri harekâta doğrudan katıldılar.³² Bunların dışında; Tunus, Somali, Cibuti, Moritanya gibi Arap ülkeleri ise uluslararası koalisyon içerisinde bulunmamakla beraber, askeri müdahaleye dışarıdan siyasi destek veren bölge ülkeleri oldular.³³ Ancak, Lübnan ve Umman tarafsız kalmayı tercih etti. Her ne kadar Suudi Arabistan'dan yardım alıyor olsalar da, bu iki ülke üzerinde İran'ın da etkisi söz konusudur.³⁴ Dolayısıyla bu iki ülke dış politikada hem Suudi Arabistan'ı hem de İran'ı gözetken bir çizgi takip etmeye çalışmaktadır. İlgili dönem itibarıyla Suudi yardımı almayan ve İran'ın ekseninde hareket eden diğer iki Arap ülkesi Irak ve Suriye ise harekâta karşı çıktılar. Tüm bunların dışında Cezayir ise İran'ın ekseninde bir ülke olmamasına rağmen tarafsız kalmayı yeğledi.³⁵ Bölgedeki anlaşmazlıklarda geleneksel olarak tarafsız bir politika izleyen Cezayir'in ise Suudi yardımı almıyor olmasının ona bu anlaşmazlıkta tarafsız kalma noktasında esneklik tanıyan etkenlerden birisi olduğu düşünülmektedir.

Suudi Arabistan'ın öncülüğünde kurulan Arap Koalisyonu hususunda bölge ülkelerinin aldığı tavra bakıldığında, Arap ülkelerinin üç ayrı kampa ayrıldığı gözlemlenmektedir. Bu kamplaşmayı, askeri ve siyasi destek veren çoğunluk bloku, tarafsız kalanlar ve karşı çıkanlar şeklinde sınıflandırmak mümkündür. Suriye ve Irak hariç, diğer Arap ülkelerinin ya desteğini aldığı ya da tarafsız kalmasını sağladığı dikkate alındığında, Suudi Arabistan'ın dış yardım politikasının başarılı olduğu ileri sürülebilir.

Bu dönemde Orta Doğu'da Suudi Arabistan'ın önyak olduğu ikinci güvenlik işbirliği mekanizması İslam İttifakı'dır. Aralık 2015'te 34 devlet tarafından (daha sonra üye sayısı 41'e yükseldi) Riyad'da kurulan İslam İttifakı, terörizmle mücadele adı altında bölgede güvenlik ve istikrarı temin etmek amacıyla oluşturuldu.³⁶ Suudi yönetimi İslam İttifakı'nı kurarak, Tahran yönetiminin bölgede destek verdiği Hizbullah, Ensarullah, Haşdi Şa'bi gibi silahlı örgütlerle ve dolaylı olarak İran'la müca-

31 Anoushiravan Ehteshami, "Saudi Arabia as a Resurgent Regional Power", *The International Spectator*, Cilt 53, No 4, 2018, s. 1-21.

32 "Saudi and Arab allies bomb Houthi Positions in Yemen", *Al Jazeera*, 26 Mart 2015, <https://www.aljazeera.com/news/middleeast/2015/03/saudi-ambassador-announces-military-operation-yemen-150325234138956.html> (Erişim Tarihi 20 Mayıs 2020).

33 "Tunisia Stresses Importance of 'Arab Solution' to Yemen Crisis", *Middle East Monitor*, 27 Mart 2015, <https://www.middleeastmonitor.com/20150327-tunisia-stresses-importance-of-arab-solution-to-yemen-crisis/> (Erişim Tarihi 20 Mayıs 2020).

34 Simon Mabon, *Saudi Arabia and Iran: Power and Rivalry in the Middle East*, New York, A. B. Tauris, 2017.

35 "Saudi and Qatar ask Algeria to Join Force in Yemen", *Middle East Eye*, 27 Ekim 2016, <https://www.middleeasteye.net/news/saudi-and-qatar-ask-algeria-join-force-yemen> (Erişim Tarihi 20 Mayıs 2020).

36 "Saudi Arabia Forms Muslim 'Anti-terrorism' Coalition", *Al Jazeera*, 15 Aralık 2015, <https://www.aljazeera.com/news/2015/12/saudi-arabia-forms-muslim-anti-terrorism-coalition-151215035914865.html> (Erişim Tarihi 20 Mayıs 2020).

dele sürecinde diğer devletlerin desteğini arkasına alabilmeyi amaçlamaktadır.³⁷ Bu ittifakın asıl amacının İran'ı bölgede sınırlandırmak olduğu, İran ve bölgesel müttefikleri Suriye ve Irak'ın ittifak içerisinde yer almıyor olmasından da anlaşılmaktadır. İran'ın müttefiki ya da ekseninde olmayıp da ittifaka katılmayan tek Arap ülkesi Cezayir'dir.³⁸ Yukarıda da bahsedildiği üzere Suudi dış yardımı almayan Cezayir'in bu konuda da bağımsız hareket ettiği görülmektedir. Irak, Suriye ve Cezayir dışındaki bütün Arap ülkelerinin ittifak içerisinde yer alması, Suudi Arabistan'ın bölgesel nüfuzunun ulaştığı noktaya işaret etmektedir. Bu nüfuzun elde edilmesinde, tek başına olmamakla birlikte, Suudi Arabistan'ın dış yardım politikası kilit rol oynamaktadır.

Üzerinde durulması gereken üçüncü bölgesel işbirliği mekanizması Kızıldeniz Konseyi'dir. Suudi Arabistan'ın öncülük ettiği Kızıldeniz Konseyi, Aralık 2018'de ön anlaşmayı imzalayan 8 bölge devletinin Ocak 2020'de Riyad'da nihai kuruluş şartını imzalamasıyla kuruldu.³⁹ Konseye üye olan devletler Suudi Arabistan, Mısır, Sudan, Somali, Yemen, Cibuti ve Ürdün olmak üzere Kızıldeniz ve Aden Körfezi'ne sınırı olan Arap ülkeleri ve Eritre'den oluşmaktadır. Kızıldeniz Konseyi, dünyanın stratejik deniz geçiş güzergahı üzerinde bulunan Aden Körfezi, Bab-ül Mendep Boğazı ve Kızıldeniz'de güvenlik tehditlerinin üstesinden gelinmesi kapsamında işbirliği sağlamak amacıyla kuruldu.⁴⁰ Suudi Arabistan'ın dış politika hedef ve öncelikleri bakımından değerlendirildiğinde, kuruluşun öncelikli hedefi İran ve Türkiye'nin Kızıldeniz'de artan nüfuzlarının önüne geçmektir. Son yıllarda İran, Yemen üzerinden ve Türkiye ise Sudan ve Somali kanalıyla Kızıldeniz'de siyasi ve askeri varlık göstermektedir. Üye olan ülkeler incelendiğinde, devletlerin her birinin Suudi Arabistan'dan mali yardım alan Arap ülkeleri oldukları görülmektedir. Bunların Suudi Arabistan'dan dış yardım alan ülkeler olmaları, Suudi çıkarları doğrultusunda konseyi hayata geçirme konusunda Riyad'ın elini güçlendirmektedir.

Suudi Arabistan'ın öncülük ettiği bu üç bölgesel işbirliği mekanizmasına yönelik Arap ülkelerinin tutumu genel bir değerlendirmeye tabi tutulduğunda, Suudi yönetiminin dış yardım politikasının etkili olduğu, politik bir çıktı ürettiği söylenebilir. Ancak bu, Suudi Arabistan'ın bölge siyasetinde güç kapasitesini, Arap kimliğini, mezhep inanışını ve diplomasiyi dış politika aracı olarak kullanmadığı anlamına gelmemektedir. Dış yardımın, bu sayılan dış politika araçlarından farkı, bağış alan devletlerde bağış veren devlet lehine ekonomik bağımlılık doğurmasıdır. Bu nedenle, yapılmakta olan mali yardımların kesilmemesi ya da gelecekte mali destek elde edebilme düşüncesi, dış politika tutum ve davranışlarında Suudi Arabistan'ın pozisyonunun gözetilmesini beraberinde getirmektedir. Öte yandan, İran'a yönelik ortak tehdit algısının Arap ülkelerini ortak paydada buluşturduğu argümanının geçerli olduğunu söylemek oldukça güçtür. Suudi Arabistan'la ortak hareket etmek durumunda kalan bölge ülkelerinin çoğunluğu, İran'la normal diplomatik ilişkileri bulunan ve ona karşı herhangi bir düşmanlık beslemeyen devletlerdir. Bununla beraber ortak tehdit faktörünün, yalnızca Körfez ülkeleri bakımından geçerli olduğu savunulabilir. Nitekim herhangi bir mali

37 Hassan Ahmediyan, "Iran and Saudi Arabia in the Age of Trump", *Survival*, Cilt 60, No 2, 2018, s. 133-150; Simon Mabon, "Saudi Arabia, The Middle East and Quest for to Securitize Iran", *British Journal of Middle Eastern Studies*, Cilt 45, No 5, 2018, s. 742-759.

38 "Algeria Refuses to Join Saudi-led Muslim Military Alliance", *Middle East Monitor*, 30 Kasım 2017, <https://www.middleeastmonitor.com/20171130-algeria-refuses-to-join-saudi-led-muslim-military-alliance/> (Erişim Tarihi 20 Mayıs 2020).

39 "Red Sea and Gulf of Aden Border Countries Form Council", *The National*, 6 Ocak 2020, <https://www.thenational.ae/world/gcc/red-sea-and-gulf-of-aden-border-countries-form-council-1.960706> (Erişim Tarihi 20 Mayıs 2020).

40 "Saudi Arabia and 7 Countries Form Council to Secure Red Sea and Gulf of Aden", *Arab News*, 6 Ocak 2020, <https://www.arabnews.com/node/1609121/saudi-arabia> (Erişim Tarihi 20 Mayıs 2020).

yardıma ihtiyaç duymayan Kuveyt, BAE ve Katar'ın (bir süreliğine) Suudi Arabistan'la koordineli davranması buna işaret etmektedir.

Bölgesel Krizler

Suudi Arabistan ve İran arasında yaşanan bölgesel krizler karşısında bölgedeki Arap ülkelerinin almış olduğu pozisyonların incelenmesi Riyad yönetiminin dış yardım politikasının ne ölçüde etkili olduğunu test etme imkânı sunmaktadır. Bu çerçevede incelenecek ilk kriz Ocak 2016'da yaşanan İdam Krizi'dir. Suudi Arabistan'da aralarında Şii din adamı Nimr Bakır el-Nimr'in de bulunduğu 47 kişinin "terör" suçlaması nedeniyle 2 Ocak 2016'da idam edilmesi ve bunun üzerine Tahran yönetiminin el-Nimr'in infazının Riyad için "pahalya mal olacağını" dile getirmesi, Suudi Arabistan-İran arasında gerilimin tırmanmasına neden oldu.⁴¹ İdam kararını uygulaması sonrasında yapılan gösterilerde Tahran ve Meşhed'deki Suudi Arabistan temsilciliklerinin bir grup İran vatandaşı tarafından işgal edilip ateşe verilmesi üzerine Suudi Arabistan, İran ile diplomatik ilişkilerini kestiğini duyurdu.⁴²

Yaşanan bu kriz üzerine, Suudi Arabistan'dan dış yardım alan Bahreyn, Sudan, Cibuti ve Somali en sert tepkiyi göstererek İran ile diplomatik ilişkilerini kestiklerini duyurdular. BAE, Katar, Kuveyt ve Ürdün ise büyükelçilerini geri çağırdılar. Moritanya, Mısır, Yemen, Filistin ve Fas da elçilik saldırılarını kınadılar ve durumun diplomatik teamüllere aykırı olduğunu vurguladılar.⁴³ Bunların bir kısmı daha önce aldıkları yardımların karşılığında destek verirken, bir kısmı ise aldıkları pozisyonların hemen ardından Suudi dış yardımıyla ödüllendirildi. Örneğin Somali, idam krizinde gösterdiği desteğin ardından Ocak 2016'da 50 milyon dolarlık bir yardım olarak Riyad yönetimi tarafından ödüllendirildi.⁴⁴

Bölgede İran çizgisinde hareket eden Suriye ve Irak ise Suudi Arabistan'ın idam kararını kınayarak İran yanlısı bir pozisyon aldılar. Her ne kadar Suudi Arabistan'dan mali yardım alıyor olsalar da, İran'ın bölgesel etkisi altında olan Lübnan ve Umman ise söz konusu krizde İran'a karşı tavır takınmayarak tarafsız kalmayı tercih ettiler.⁴⁵ Suudi yardımı almayan ve İran'ın da etkisinde bulunmayan Ceza-yir ise hem idam kararını hem de elçilik saldırılarını kınamayarak bağımsız tavır sergiledi. İdam krizine bakıldığında, Suudi Arabistan'dan yardım almakla birlikte, İran'ın bölgesel etkisi altında bulunmayan Arap ülkelerinin açık bir şekilde İran'ı karşısına aldığı, Suudi yardımı alıp İran'ın etkisinde olan Arap ülkelerinin ise bu iki ülke arasında taraf tutmadığı görülmektedir.

Bu dönemde İran-Suudi Arabistan geriliminin ortaya çıktığı ikinci kriz ise, Eylül 2019'da Suudi Arabistan'ın petrol şirketi Aramco'nun iki petrol tesisine Yemen'deki İran destekli Ensarullah tarafından yapılan saldırılar oldu. Saldırlardan İran'ı sorumlu tutan Suudi Arabistan, uluslararası topluma ve bölge devletlerine İran'a baskı yapılması çağrısında bulunurken İran ise suçlamaları reddederek saldırıların Riyad yönetiminin Yemen'de düzenlediği operasyonların karşılığı olduğunu açıkladı. Suudi

41 "Sheikh Nimr al-Nimr: Saudi Arabia Executes Top Shia Cleric", *BBC*, 2 Ocak 2016, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-35213244> (Erişim Tarihi 20 Mayıs 2020).

42 "Saudi Arabia Cuts Diplomatic Ties with Iran" *Al Jazeera*, 4 Ocak 2016, <https://www.aljazeera.com/news/2016/01/saudi-arabia-severs-diplomatic-relations-iran-160103202137679.html> (Erişim Tarihi 20 Mayıs 2020).

43 İsmail Akdoğan, "Suudi Arabistan 2016", Kemal İnat ve Muhittin Ataman (der.) *Ortaođu Yıllığı 2016*, Ankara, Kadim Yayınları, 2017, s.177.

44 "Somalia Received Saudi Aid the Day It Cut Ties with Iran: Document", *Reuters*, 17 Ocak 2016, <https://www.reuters.com/article/us-somalia-saudi-iran/somalia-received-saudi-aid-the-day-it-cut-ties-with-iran-document-idUSKCN0UV0BH> (Erişim Tarihi 20 Mayıs 2020).

45 Akdoğan, "Suudi Arabistan...", s. 177.

Arabistan'ın yardım yaptığı Ürdün, Mısır, Tunus, Fas, Sudan, Bahreyn, Yemen, Filistin ve Moritanya saldırıları kınayarak açık bir şekilde Riyad yönetiminin yanında yer aldılar.⁴⁶ İki ülke arasında dengeli bir politika izleyen Umman tarafından yapılan açıklamada saldırının üzüntüyle karşılandığı ifade edilirken, Suudi Arabistan Lübnan'a dış yardım gerçekleştirdiğinde muhatap aldığı Başbakan Saad Hariri saldırıyı kınadı.⁴⁷ Aramco saldırıları sonrasında herhangi bir açıklama yapmayan Suriye'deki Esad yönetimi örtülü bir şekilde İran'a destek verirken "tehlikeli bir gelişme" olarak niteleyen Irak ise Suudi Arabistan ile İran arasında dengeyi gözetti. Irak'ın 2018'den önceki tutum ve davranışlarında İran lehine bir eğilim gözlenirken, 2018'den itibaren iki ülke arasında dengeyi gözetme eğilimi sergilemesi, Suudi yardımı almaya başlamasının bir sonucu olarak değerlendirilmektedir. Cezayir ise doğrudan Suudi Arabistan'ın egemenliğini ihlal eden bir saldırı olması nedeniyle, İran'ı karşısına almadan yalnızca yapılan saldırıyı kınayarak ilkesel bir tutum benimsedi.⁴⁸ Sonuç olarak, önceki krizde olduğu gibi, Arap ülkelerinin tek bir blok halinde hareket etmedikleri, Suudi Arabistan'dan yardım alıp almamalarına ve İran'ın etkisi altında olup olmamalarına göre gruplaştıkları gözlemlendi.

Bölgesel Örgütler

Suudi Arabistan'ın Arap devletlerine verdiği dış yardımların politik bir etkinliği olup olmadığına dair bakılacak düzlemlerden biri de Suudi Arabistan'ın bölgesel ve küresel örgütlere üye olup, kendisinden yardım alan ülkelerin davranışlarını etkileyebilme gücüdür. Bu kapsamda Suudi Arabistan'ın etkisinin tespit edilebileceği iki bölgesel kuruluş olan İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) ve Arap Birliği'nin, kararları incelenmektedir. İİT ve Arap Birliği'nde son 10 yılda alınan bazı kararlara bakıldığında Suudi Arabistan'ın bu örgütleri kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirebildiği anlaşılmaktadır.

Arap Baharı ile birlikte Suudi Arabistan ve İran arasındaki bölgesel rekabet alanlarından biri Suriye oldu. Suriye'deki ayaklanmaların ardından Esad rejimine sahada destek veren İran karşısında Suudi Arabistan öncelikle diplomatik alanda Esad rejimini yalnızlaştırmaya çalıştı. Suriye'nin Arap Birliği'ne olan üyeliği Kasım 2011'de askıya alınırken, yine örgütün kararı ile rejime bazı alanlarda ambargo uygulanmasına karar verildi. Birliğin bu kararı üç Arap ülkesi (Yemen, Lübnan ve Irak) hariç tüm Arap ülkeleri tarafından desteklendi.⁴⁹ Arap Birliği içinde yer alan ve Suudi Arabistan tarafından dış yardım verilen Mı-

46 "Arab Countries Condemn Attack on Saudi Oil Facilities", *Anadolu Ajansı*, 15 Eylül 2019, <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/arab-countries-condemn-attack-on-saudi-oil-facilities/1583888> (Erişim Tarihi 20 Ekim 2020); "Sudan Affirms Solidarity with Saudi Arabia", *Bahrain News Agency*, 16 Eylül 2019, <https://www.bna.bh/en/AmericanSafetyProfessionalsAssociation13thconference/SudanaffirmsolidaritywithSaudiArabia.aspx?cms=q8FmFJgiscL2fwIzON1%2BDtcyEqhCnE%2Baq%2BNNrGsk6Qk%3D> (Erişim Tarihi 20 Mayıs 2020); "Tunisia Condemns Drone Attacks on Saudi Oil Sites", *Xinhua*, 16 Eylül 2019, http://www.xinhuanet.com/english/2019-09/16/c_138393838.htm (Erişim Tarihi 20 Mayıs 2020); "Nouakchott Condemns Attacks on Saudi Oil Installations", *Apa News*, 16 Eylül 2019, <http://apanews.net/en/news/nouakchott-condemns-attacks-on-saudi-oil-installations> (Erişim Tarihi 20 Mayıs 2020).

47 "Oman Says Attack on Saudi Oil Facilities was 'Pointless Escalation'", *Reuters*, 16 Eylül 2019, <https://www.reuters.com/article/saudi-aramco-oman/oman-says-attack-on-saudi-oil-facilities-was-pointless-escalation-idUSB2N249009> (Erişim Tarihi 20 Mayıs 2020); "Lebanon's PM Condemns Attacks on Saudi Arabian Oil Facilities", *Xinhua*, 15 Eylül 2019, http://www.xinhuanet.com/english/2019-09/15/c_138393411.htm (Erişim Tarihi 20 Mayıs 2020).

48 "Attacks on Saudi Aramco Facilities Spark Regional, International Condemnation", *Al Arabiya*, 14 Eylül 2019, <https://english.alarabiya.net/en/News/gulf/2019/09/14/US-ambassador-to-Saudi-Arabia-condemns-drone-attacks-on-Saudi-Aramco-facilities> (Erişim Tarihi 20 Mayıs 2020).

49 David Batty and Jack Shenker, "Syria suspended from Arab League", *The Guardian*, 12 Kasım 2011, <https://www.theguardian.com/world/2011/nov/12/syria-suspended-arab-league> (Erişim Tarihi 20 Mayıs 2020); "Arap Birliği'nden Suriye'ye Yaptırım", *Al Jazeera Türk*, 13 Kasım 2011, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/arap-birliginden-suriyeye-yaptirim> (Erişim Tarihi 20 Mayıs 2020).

sır, Sudan, Ürdün, Somali, Bahreyn, Umman, Filistin, Tunus, Moritanya, Fas ve Cibuti ise Suriye'nin üyeliğinin askıya alınması kararına destek verdi. Suudi Arabistan'ın yardımda bulunduğu Yemen'de Suriye'de Esad rejimine benzer şekilde ayaklanmalarla karşı karşıya bulunan Ali Abdullah Salih yönetimi ile İran'ın nüfuz alanındaki Lübnan ve Irak bu karara ret oyu verdiler.

Suudi Arabistan'ın Suriye'yi diplomatik alanda yalnızlaştırma çabaları Arap Birliği'nden sonra İİT'de de devam etti. Ağustos 2012'de İİT üyelerini Mekke'de olağanüstü toplantıya çağıran Suudi Arabistan, Suriye'nin üyeliğinin askıya alınmasını önerdi. Bu zirvede alınan kararlar ile Esad rejimi kınandı ve Suriye'nin İİT'ye olan üyeliği askıya alındı.⁵⁰ Suudi Arabistan'dan yardım alan ülkeler bu karara karşı çıkmazken, sadece İran ve Cezayir kararın çatışmanın çözümüne katkı sunmayacağı yönünde eleştiriler getirdi.⁵¹

Suudi Arabistan ve İran arasındaki bölgesel güç mücadelesi Yemen'deki İran destekli Ensarullah grubunun başkent Sana'yı ele geçirip Suudi Arabistan destekli Hadi hükümetini devirmesiyle bu kez Yemen'e sıçradı. Suudi Arabistan Yemen'deki bu duruma 10 Arap ülkesinden oluşan bir koalisyonla müdahale ederken, bir yandan da Arap Birliği'nde hem bu müdahalesini meşrulaştıracak hem de diğer devletlerin de desteğini alacak bir hamlede bulundu. Mart ayı sonunda Kahire'de toplanan Arap Birliği zirvesinde Suudi Arabistan'a destek kararı çıkmakla birlikte, Yemen ve Libya'daki durumdan kaynaklanan güvenlik tehditlerine karşı "Ortak Arap Gücü" altında askeri bir güç kurulması kararlaştırıldı.⁵² İran'ın etkin olduğu Irak ve Lübnan bu kararı eleştirirken diğer ülkelerin desteği ile Yemen'e başlatılan operasyon Arap Birliği nezdinde meşrulaştırılmış oldu.⁵³

Sonraki yıllarda Suudi Arabistan ve İran arasındaki bölgesel rekabet bu iki örgütün gündemini belirlemeye devam etti. 2016 yılındaki İdam Krizi sürecinde İran'ın Tahran ve Meşhed şehirlerindeki Suudi temsilciliklerinin saldırıya uğraması sonrasında Riyad yönetimi Arap Birliği ülkelerinin dışişleri bakanlarını acil toplantıya çağırdı. Kahire'de yapılan toplantıda Suudi temsilciliklerinin korunamaması nedeniyle İran'a yönelik bir kınama kararı alındı.⁵⁴ Toplantıda alınan bu karara İran'ın etkisinde olan ülkelere Lübnan karşı çıkarken, Irak Dışişleri Bakanı ise toplantıya katılmadı.⁵⁵ Irak'ın İran'a yönelik kınama kararının alınacağı Arap Birliği toplantısına katılmaması, İran'ı karşısına almak istememesinden kaynaklanmaktadır.

50 "Final Communiqué Adopted by the Fourth Extraordinary Session of the Islamic Summit Conference "Promotion of Islamic Solidarity", <https://www.oic-oci.org/docdown/?docID=25&refID=8> (Erişim Tarihi 20 Mayıs 2020); "OIC Suspends Syrian Membership: Statement", *Gulf News*, 16 Ağustos 2012, <https://gulfnews.com/world/gulf/saudi/oic-suspends-syrian-membership-statement-1.1062522> (20 Mayıs 2020).

51 Müjge Küçükkeleş, "Arab League's Syrian Policy", *SETA Policy Brief*, No 56, 2012, s. 13; "Algeria not Objecting to Syrian OIC Suspension", *Arabs Today*, 16 Ağustos 2012, <https://www.arabstoday.net/en/36/algeria-not-objecting-to-syrian-oic-suspension> (Erişim Tarihi 20 Mayıs 2020).

52 Mahmoud Mourad ve Yara Bayoumy, "Arab Summit Agrees on Unified Military Force for Crises", *Reuters*, 29 Mart 2015, <https://www.reuters.com/article/us-mideast-arabs-communicue/Arab-summit-agrees-on-unified-military-force-for-crises-idUSKBN0MP06120150329> (Erişim Tarihi 20 Mayıs 2020).

53 "The Joint Arab Force—Will It Ever Work?", *Fanack*, 18 Temmuz 2015, <https://fanack.com/international-affairs/league-arab-states/the-joint-arab-force-will-it-ever-work/> (Erişim Tarihi 20 Mayıs 2020); "Arab League Promises Victory in Yemen; Announces Formation of Joint Force", *Al Jazeera*, 29 Mart 2015, <http://america.aljazeera.com/articles/2015/3/29/Arab-league-promises-victory-in-yemen.html> (Erişim Tarihi 20 Mayıs 2020).

54 "Arap Birliği'nden İran'a Kınama", *Al Jazeera Türk*, 10 Ocak 2016, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/arap-birliginden-iran-a-kinama> (Erişim Tarihi 20 Mayıs 2020).

55 "Arab League Ministers Back Saudi Arabia and Condemn Iran", *BBC*, 10 Ocak 2016, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-35276270> (Erişim Tarihi 20 Mayıs 2020); "The Republic of Iraq and the League of Arab States", <https://www.mofa.gov.iq/iraq-and-the-arab-union> (Erişim Tarihi 20 Ekim 2020).

Suudi Arabistan'ın bir sonraki hamlesi İİT'yi olağanüstü toplantıya davet etmek oldu. Cidde'de gerçekleştirilen toplantıda Suudi Arabistan'ın temsilciliklerine düzenlenen saldırının yanı sıra İran'ın Suriye, Yemen, Somali ve Bahreyn gibi ülkelerin iç işlerine karıştığı ve bu ülkelerde terörizme destek verdiği iddia edilerek kınandı.⁵⁶ Suudi Arabistan, Lübnan'ın Arap Birliği'nde yapılan oylamada kınama kararına karşı çıkması nedeniyle daha önce bu ülkeye vadettiği 4 milyar dolarlık yardımı keserek karşılık verdi.⁵⁷ Konuyla ilgili Suudi Arabistan'ın resmi haber ajansına açıklamada bulunan bir Suudi yetkili, kararın Lübnan'ın iki ülkeyi birbirine bağlayan kardeşçe bağlarla uyumlu olmayan tutumlarının sonucu olarak alındığını ifade etti.⁵⁸ İlgili Suudi yetkilinin açıklaması Suudi Arabistan'ın Lübnan'ı cezalandırma niyetini açıkça ortaya koydu. Lübnan'a uygulanan bu cezalandırma yöntemi Suudi Arabistan'ın yardım yaptığı ülkelere beklentilerini ortaya koyması açısından önemlidir. Buna ek olarak, İran destekli Hizbullah'ın Lübnan'da önemli bir siyasi ve askeri nüfuza sahip olması göz önüne alındığında Lübnan'ın aldığı yardımlara rağmen Suudi Arabistan ve İran arasında dengeli davrandığı görülebilir.

İran'a karşı alınan bu kararlardan birkaç ay sonra, Suudi Arabistan bu kez Arap Birliği nezdinde İran'ın destek verdiği Hizbullah'ın terörist örgüt olarak tanınması için harekete geçti. Mart 2016'da Arap Birliği'nde Suudi Arabistan'ın yardım yaptığı ülkelerin desteğiyle Hizbullah terörist örgüt olarak ilan edildi.⁵⁹ Nisan ayında İstanbul'da düzenlenen İİT'nin 13. İslam Zirvesi'nde İran ve İran destekli gruplara karşı alınan kararlar ise bu örgütler nezdindeki en sert kararlar oldu.⁶⁰ Nihai bildiriye ifade edilen ve üye ülkelere birinin isteği ile bölgesel rakibi olan başka bir üye aleyhine aldırıldığı böylesine ağır kararlar Suudi Arabistan'ın İİT üzerindeki etkisini açık bir şekilde ortaya koydu. Suudi Arabistan'ın İİT'de aldırıldığı bu kararların arkasındaki temel faktör bağış yaptığı ülkelere destekti. Suudi Arabistan'ın yardım yaptığı Mısır, Sudan, Ürdün, Somali, Bahreyn, Filistin, Tunus, Moritanya, Fas ve Cibuti bağışçıları diplomatik olarak desteklemişlerdir.⁶¹

2016 yılında her iki örgüt düzeyinde alınan bu kararların ardından sonraki yıllarda özellikle Arap Birliği düzeyinde İran ve İran destekli (Hizbullah ve Ensarullah) gruplara karşı uyarılar ve kınama kararları alınmaya devam etti.⁶² Mayıs 2019'da Suudi Arabistan ve BAE'ye ait ticari kargo gemilerinin saldırıya uğraması ve sonrasında Suudi Arabistan'ın petrol boru hatlarına Ensarullah tarafından yapılan saldırılar

56 "Over 45 Muslim Countries from OIC Condemned Iran over Attack on S. Arabia Embassy", *Hurriyet Daily News*, 22 Ocak 2016, <https://www.hurriyetdailynews.com/over-45-muslim-countries-from-oic-condemned-iran-over-attack-on-s-arabia-embassy--94195> (Erişim Tarihi 20 Mayıs 2020).

57 "Saudi Arabia Cancels \$4bn in Aid for Lebanon Army over Hezbollah", *Middle East Eye*, 19 Şubat 2016, <https://www.middleeasteye.net/fr/news/saudi-arabia-cancels-4bn-aid-lebanon-army-over-hezbollah-1444189350> (Erişim Tarihi 20 Mayıs 2020).

58 "Saudi Arabia Cancels \$4bn Aid Package for Lebanon's Security Forces", *The National News*, 19 Şubat 2016, <https://www.thenationalnews.com/world/saudi-arabia-cancels-4bn-aid-package-for-lebanon-s-security-forces-1.183150> (Erişim Tarihi 20 Ekim 2016).

59 "Hizbullah 'Terör Örgütü' İlan Edildi", *Al Jazeera Türk*, 11 Mart 2016, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/hizbullah-teror-orgutu-ilan-edildi> (Erişim Tarihi 20 Mayıs 2020).

60 Bkz. Final Communiqué of the 13th Islamic Summit Conference, 14-15 Nisan 2016, <https://www.oic-oci.org/docdown/?docID=14&refID=5> (Erişim Tarihi 20 Mayıs 2020).

61 Ildus G. Ilishev, "The Iran-Saudi Arabia Conflict and its Impact on the Organization of Islamic Cooperation", *Viewpoints*, No 104, June 2016, s. 2, <https://www.wilsoncenter.org/publication/the-iran-saudi-arabia-conflict-and-its-impact-the-organization-islamic-cooperation> (Erişim Tarihi 20 Mayıs 2020); Shahram Akbarzadeh ve Zahid Shahab Ahmed, "Impacts of Saudi Hegemony on the Organization of Islamic Cooperation (OIC)", *International Journal of Politics, Culture & Society*, Cilt 31, No 3, 2018, s. 307.

62 "Saudi, Bahrain Condemn Iran at Arab League Meeting", *Al Jazeera*, 20 Kasım 2017, <https://www.aljazeera.com/news/2017/11/bahrain-fm-calls-arab-nations-confront-iran-171119155339765.html> (Erişim Tarihi 20 Mayıs 2020); "Arab League Condemns Iran for Handing Yemen Embassy to Houthis", *Arab News*, 21 Kasım 2019, <https://www.arabnews.com/node/1587481/middle-east/amp> (Erişim Tarihi 20 Mayıs 2020).

İran ve Suudi Arabistan arasındaki tansiyonu tekrar yükseltti. Suudi Arabistan bu gelişmeler üzerine Arap Birliği'ni olağanüstü toplantıya çağırdı.⁶³ Zirvede yapılan görüşmelerin ardından açıklanan sonuç bildirisinde yaşananların sorumlusunun İran olduğu açıklandı. Bildirgede İran'a "bölgeyi savaşa sürüklememe, bölge ülkelerinin iç işlerine müdahale etmeme, terör örgütlerini desteklememe ve uluslararası deniz ulaşımını tehdit etmeme" çağrısı yapıldı.⁶⁴ Bu çağrının yer aldığı nihai bildiriye Suudi Arabistan'dan yardım alan ülkeler destek verirken, sadece Irak ve 2017 Körfez Krizi'nin ardından Riyad yönetiminin diplomatik ilişkilerini kestiği Katar karşı çıktı. Suudi yardımı alan ancak İran'ın da etkisinde olan Lübnan ise bu kez Suudi Arabistan'dan yana tavır alarak ikircikli politikasını devam ettirdi.⁶⁵

Suudi Arabistan'ın Arap Birliği üzerinde dış yardımları sayesinde elde ettiği nüfuzu gösteren bir başka gelişme ise 2019 yılında yaşandı. 2011 yılında birliğe üyeliği askıya alınan Suriye'nin örgüte tekrar alınması ile ilgili üye ülkelerin önemli bir çoğunluğundan açıklamalar gelmeye başladı. Bu ülkeler arasında örgütün merkezini olduğu Mısır, Suudi Arabistan'ın müttefiki olan BAE, Sudan, Ürdün ve Bahreyn; bunlara ek olarak Umman, Tunus, Cezayir, Lübnan ve Irak yer alıyordu.⁶⁶ Arap Birliği'nin nüfuz ve etki olarak önemli üyelerinin bu çağrısına rağmen Suudi Arabistan Dışişleri Bakanı Suriye'nin birliğe geri dönüşü için henüz erken olduğunu açıkladı.⁶⁷ Suudi Arabistan'ın Suriye'nin Arap Birliği'ne dönüşü ile ilgili bu politikası nedeniyle bu konuda herhangi bir ilerleme sağlanmadı.

Sonuç olarak son 10 yılda İİT ve Arap Birliği toplantılarında İran'a karşı Suudi Arabistan'ın yönlendirmesiyle alınan kararlar Riyad yönetiminin bu örgütler üzerindeki etkisini açık bir şekilde göstermektedir. Bu etkinin altında yatan en önemli faktör ise Suudi Arabistan'ın Arap ülkelerine yaptığı dış yardımlardır. Nitekim Lübnan'a vaat edilen Suudi yardımının bu ülkenin Arap Birliği'nde İran'dan yana tavır almasından sonra kesilmesi Riyad yönetiminin alıcı ülkelere diplomatik ve siyasi destek beklentisini göstermektedir. Alıcı ülkelerin Arap Birliği ve İİT toplantılarındaki pozisyonlarına baktığımızda, İran'ın etki alanında bulunan Lübnan ve Irak hariç diğer ülkelerin Suudi Arabistan ile aynı yönde karar verdiklerini gözlemliyoruz.

Sonuç ve Değerlendirme

Bu araştırma, geçen 10 yılda İran'ın artan bölgesel nüfuzu karşısında Suudi Arabistan'ın dış yardım politikasının etkinliğini inceledi. Araştırmanın en temel amacı, Orta Doğu'da İran'a karşı yalnızlaştırma politikası takip eden Suudi Arabistan'ın Arap ülkelere sağladığı mali yardımları, bu amaç doğrultusunda etkili bir dış politika aracına dönüştürüp dönüştüremediğini tespit etmektir. Bu çerçevede, Suu-

63 "Saudi Arabia Calls Urgent Summit with Gulf and Arab League Leaders", *France24*, 19 Mayıs 2019, <https://www.france24.com/en/20190519-saudi-arabia-calls-urgent-summit-gulf-arab-league-leaders> (Erişim Tarihi 20 Mayıs 2020).

64 "Arab Leaders Condemn Iran's Gulf actions, Tell Regime to Stop Funding Terror", *Arab News*, 31 Mayıs 2019, <https://www.arabnews.com/node/1504256/saudi-arabia> (Erişim Tarihi 20 Mayıs 2020).

65 "Iraq Should Care about Arab Gulf Security, not Fret about Iran" *The Arab Weekly*, 09 Haziran 2019, <https://thearabweekly.com/iraq-should-care-about-arab-gulf-security-not-fret-about-iran> (Erişim Tarihi 20 Mayıs 2020).

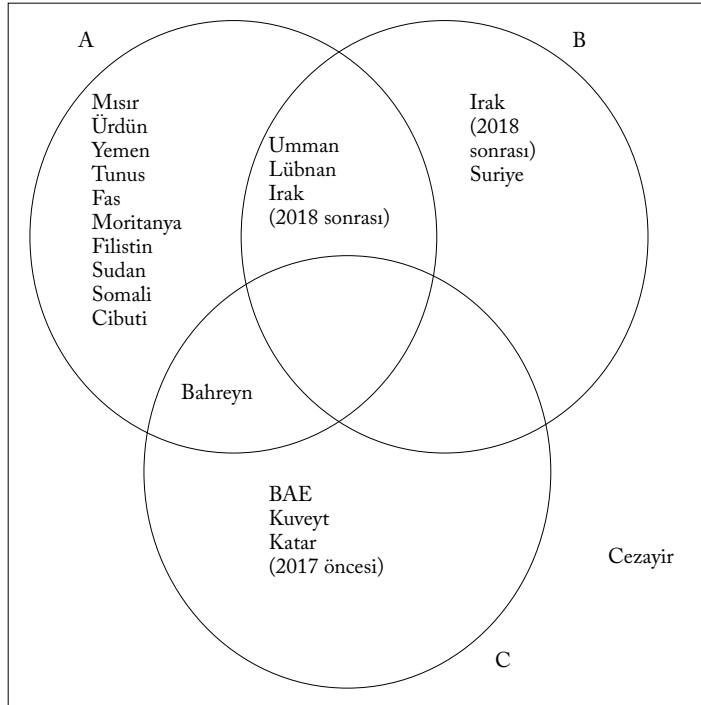
66 Bethan McKernan ve Martin Chulov, "Arab League Set to Readmit Syria Eight Years after Expulsion", *The Guardian*, 26 Aralık 2018, <https://www.theguardian.com/world/2018/dec/26/arab-league-set-to-readmit-syria-eight-years-after-expulsion> (Erişim Tarihi 20 Mayıs 2020); Imad K. Harb, "The Trickiness of Syria's Return to the Arab League", *Arab Center Washington DC*, 29 Mart 2019, http://arabcenterdc.org/policy_analyses/the-trickiness-of-syrias-return-to-the-arab-league/ (Erişim Tarihi 20 Mayıs 2020).

67 Marwa Rashad, "Saudi Arabia Says It is Too Early to Restore Ties with Syria", *Reuters*, 04 Mart 2019, <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-saudi/saudi-arabia-says-it-is-too-early-to-restore-ties-with-syria-idUSKCN1QL1NP> (Erişim Tarihi 20 Mayıs 2020).

di Arabistan'ın İran'ı dengelemek amacıyla öncülük ettiği bölgesel ittifaklar ve İran'la yaşadığı bölgesel krizlerin yanında, İran'a karşı kararlar alınan bölgesel örgütler de incelendi. Ayrıca, Suudi yardımı alsın ya da almasın bütün Arap ülkelerinin davranışları ele alındı. Yardım almayan Arap ülkelerinin davranışlarının incelenmesi, yardım alan ülkelerin davranış biçimlerinin dış yardım alıyor olmalarından kaynaklanıp kaynaklanmadığının saptanmasında yardımcı oldu.

Aşağıda Şekil 1'de görüldüğü üzere Arap ülkeleri, yardım alıp almamaları ve Suudi Arabistan ya da İran etkisinde olup olmamaları esasına göre sınıflandırıldı. Öncelikle bu sınıflandırma, yardım alan Arap ülkeleri arasında neden belli bir devlet grubunun sabit bir davranış kalıbına sahip olurken, başka bir devlet grubunun değişken davranışlar sergilediğini açıklamaya yardımcı oldu. Bunun yanında, yardım almayan Arap ülkelerinin kendi aralarında farklılaşan davranış biçimlerini anlamlandırmaya olanak sağladı. Böylece Arap ülkeleri ilk aşamada, Suudi yardımından faydalananlar ve faydalanmayanlar olmak üzere iki temel gruba ayrıldı. Suudi yardımı alan Arap ülkeleri arasında İran'ın etkisinin söz konusu olduğu ülkeler de olduğundan, bu ülkeler, İran'ın etkisinde olanlar ve olmayanlar diye de iki ayrı alt gruba ayrıldı. Bunların yanında, Suudi yardımı almayan Arap ülkeleri; İran etkisinde bulunanlar, İran etkisinde bulunmayanlar ve İran'ı ortak tehdit olarak görenler olmak üzere üç farklı alt gruba ayrıldılar.

Şekil 1: 2010-2020 Dönemi Suudi Dış Yardımları ve Suudi Arabistan-İran Nüfuz Alanlarına Göre Arap Ülkelerinin Sınıflandırılması

A: Suudi Arabistan'ın Dış Yardım Yaptığı Ülkeler

B: İran'ın Etkisinin Olduğu Ülkeler

C: İran'ı Güvenlik Tehdidi Olarak Gören Ülkeler

Bu kapsamda şu temel bulgulara ulaşıldı: Öncelikle Suudi Arabistan'ın İran'la bölgesel müca-

dele sürecinde Arap ülkelerinin tek bir blok halinde hareket etmediği görüldü. Suudi yardımından faydalanan ve İran'ın etkisinde olmayan Arap ülkelerinin dış politika davranışlarında tutarlı bir şekilde Suudi Arabistan'la uyumlu hareket ettikleri tespit edildi. Bu ülke grubu, Suudi Arabistan ile İran arasındaki anlaşmazlıklarda çoğunlukla Riyad yönetimi lehine pozisyon aldı. Hem coğrafi olarak İran'a uzak olan hem de İran'a ilişkin güvenlik tehdidi algılaması içerisinde olmayan bu ülkelerin Suudi Arabistan'la benzer ya da ona yakın tavır sergilemeleri, aksi takdirde sergilemeyecekleri davranışları yardım aldıkları için yapmak durumunda kaldıklarına işaret etmektedir. Dolayısıyla çalışma, dış politika aracı olarak yardımların alıcı ülkelerin davranışlarını belli bir stratejik hedef doğrultusunda yönlendirme etkisini, ilgili stratejik hedefi benimsemeyen devletlerin davranışlarını ortaya koyarak daha kolay ve net bir şekilde tespit etmektedir.

İkinci olarak, Suudi Arabistan'dan yardım almayan Körfez ülkelerinin ise, Suudi Arabistan'ın İran politikasına destek verdikleri saptandı. BAE, Kuveyt ve Katar'dan (2017'ye kadar) oluşan bu ülkelerin davranış biçimini belirleyen, Suudi Arabistan'la birlikte İran'a ilişkin ortak tehdit algılamasına sahip olmalarıdır.

Üçüncü olarak, Suudi yardımından faydalanmakla beraber, İran'ın da etkisinin hissedildiği Arap ülkelerinin davranışlarında Suudi lehine belli bir tutarlılık gözlemlenmedi. Umman ile Lübnan'dan oluşan bu grubun, Suudi Arabistan ile İran arasında belli bir denge gözeterek farklı zamanlarda farklı davranışlar sergiledikleri ortaya çıktı.

Dördüncü olarak, Suudi Arabistan'dan yardım almamakla beraber, İran'dan da herhangi bir tehdit algılaması içerisinde olmayan Arap ülkelerinin dış politika kararlarında daha bağımsız davrandıklarına şahit olundu. Bu gruba tek bir ülke olarak Cezayir'in girdiği ve İran'a karşı izlenen siyasette Suudi Arabistan lehinde davranmak durumunda kalmayarak bağımsız hareket ettiği gözlemlendi.

Beşinci olarak, Suudi yardımından faydalanmamakla birlikte, İran'ın etkisinde bulunan Arap ülkelerinin davranışlarında ise İran lehine tutarlılık tespit edildi. Bu grubu oluşturan Suriye ve Irak (2018 öncesi), Suudi Arabistan'ın bölgede İran'a karşı izlediği politikaya karşı çıkıp, çoğunlukla İran lehine tavır sergilediler. Ancak Irak'ın 2018'de Suudi yardımı almaya başladıktan sonra üçüncü bulguda belirtilen devletlerle benzer bir davranış sergilemeye başladığı görüldü.

Son olarak, Bahreyn gibi hem Suudi Arabistan'dan yardım alan hem de İran'ı güvenlik tehdidi olarak gören Arap ülkelerinin daha güçlü bir şekilde İran karşıtı pozisyon aldığı gözlemlendi.

Sonuç olarak bu araştırmada, Suudi Arabistan'ın İran'la yürüttüğü bölgesel rekabette dış yardımları etkili bir araç olarak kullandığı ileri sürülmektedir. Suudi yönetiminin İran'a karşı diplomatik bir cephe oluşturulması ve böylece İran'ın bölgede yalnızlaştırılması sürecinde Arap ülkelere sağladığı yardımların etkili olduğu savunulmaktadır. Ancak bunu söylemek, Suudi Arabistan'ın İran karşısında diğer dış politika araçlarına başvurmadığı anlamına gelmemektedir. Suudi yönetiminin askeri güç, diplomasi ve daha başka dış politika araçlarını aktif bir şekilde kullandığı göz ardı edilmemektedir. Dış yardımın özelliği, bağış alan devletlerde bağış veren devlet lehine ekonomik bağımlılık doğurmasıdır. Bu nedenle, yapılmakta olan mali yardımların kesilmemesi ya da gelecekte mali destek elde edebilme düşüncesi, dış politika tutum ve davranışlarında Suudi Arabistan'ın pozisyonunun gözetilmesini gerektirmektedir.